

Oppdatert skjøtsels- og forvaltningsplan for Søre Børøyholmen, Hjelmeland

Ryfylke Friluftsråd

Solbjørg Engen Torvik 2019 (Rune Søyland 2012)

**Oppdatert skjøtsels- og
forvaltningsplan for
Søre Børøyholmen
Hjelmeland kommune**

Ecofact rapport 682

www.ecofact.no

Referanse til rapporten:	Torvik, S. E. 2019. Oppdatert skjøtsels- og forvaltningsplan for Søre Børøyholmen. Hjelmeland kommune. Ecofact-rapport 682.
Nøkkelord:	Friluftsliv, tilrettelegging, strandeng, kystlynghei, villsau, villapal
ISSN:	1891-5450
ISBN:	978-82-8262-680-4
Oppdragsgiver:	Ryfylke Friluftsråd ved Hans Olav Sandvoll
Prosjektleder hos Ecofact AS:	Solbjørg Engen Torvik
Prosjektmedarbeidere:	
Kvalitetssikret av:	Rune Søyland
Samarbeidspartner:	
Forside:	Strandeng på Søre Børøyholmen sett fra høyden i sør der det er anbefalt at stien kommer ned. Svartor og ask ses i nærheten av strandenga. Foto: Solbjørg Engen Torvik

Innhold

1	INNLEDNING.....	2
2	PLANOMRÅDE - LOKALISERING.....	2
3	DATAGRUNNLAG.....	3
4	BESKRIVELSE AV OMRÅDET.....	3
	4.1 BERGGRUNN OG LØSMASSER.....	3
	4.2 KLIMA OG TOPOGRAFI.....	3
	4.3 NATURTYPER OG VEGETASJON.....	3
	4.3.1 Beskrivelser og vurderinger fra 2012.....	4
	4.3.2 Beskrivelser og vurderinger i 2019.....	6
	4.4 RØDLISTEARTER OG ANDRE ARTSFOREKOMSTER.....	9
	4.5 KULTURMINNER.....	9
	4.6 DAGENS OG HISTORISK BRUK AV OMRÅDET.....	9
	4.6.1 Beite.....	11
5	SKJØTSELSPLAN.....	12
	5.1 MÅLSETNINGER FOR SØRE BØRØYHOLMEN.....	12
	5.2 GENERELLE SKJØTSELS- OG FORVALTNINGSTILTAK.....	12
	5.3 SKJØTSELSPLAN-SKJEMA.....	14
6	BILDER OG KARTVEDLEGG.....	16
7	REFERANSER.....	23
8	VEDLEGG OM KYSTLYNGHEI OG SKJØTSEL AV KYSTLYNGHEI.....	24
	8.1 ULIKE UTFORMINGER AV KYSTLYNGHEI.....	24
	8.2 GENERELLE RÅD VED SKJØTSEL OG RESTAURERING AV VERDIFULLE KYSTLYNGHEIER.....	25

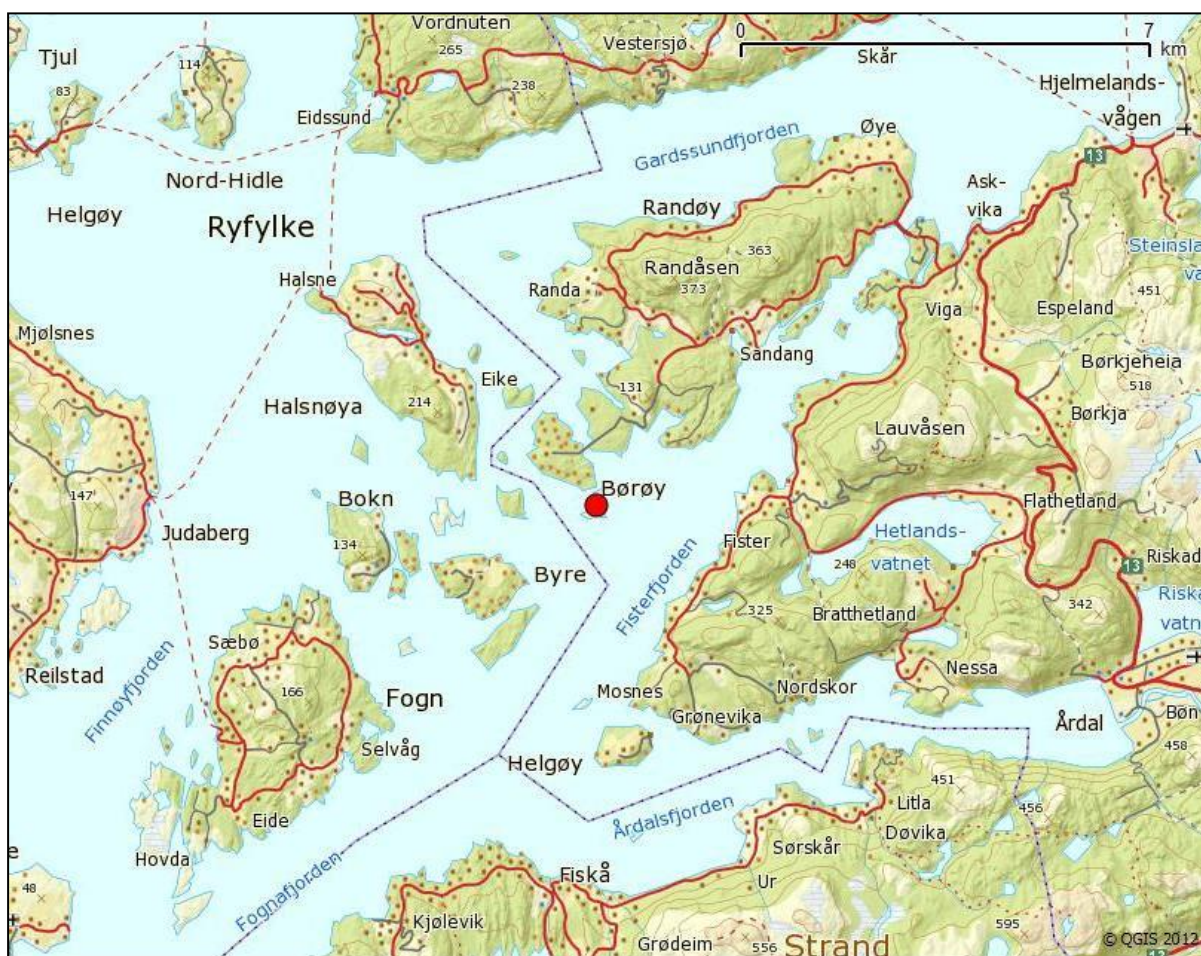
1 INNLEDNING

På oppdrag fra Ryfylke Friluftsråd, ved Hans Olav Sandvoll, har Ecofact oppdatert skjøtels- og forvaltningsplanen for Søre Børøyholmen i Hjelmeland kommune, Rogaland. Av de to Børøyholmane, er det bare den Søre Børøyholmen som er statlig sikret friluftsområde, der Ryfylke Friluftsråd har en langsiktig servituttavtale med grunneier Eivind Lóden. Oppdatert plan for Søre Børøyholmen er utarbeidet i samarbeid med Ryfylke Friluftsråd. For Heimre Børøyholmen er det også ønskelig med skjøtsel som tilbakefører øya til åpent kystlyngheilandskap og økt friluftsbruk uten vesentlige tilretteleggingstiltak. Ryfylke Friluftsråd er interessert i å inngå en lignende avtale for Heimre Børøyholmen som for Søre Børøyholmen, men har fortsatt ikke fått dette på plass.

Denne planen tar utgangspunkt i eksisterende plan fra 2012, og beskriver endringene som har funnet sted etter at skjøtelsarbeidet ble satt i gang. Planen setter også nye mål og beskriver hvilke tiltak som bør gjøres på Søre Børøyholmen i fortsettelsen.

2 PLANOMRÅDE - LOKALISERING

Børøyholmane ligger i Fisterfjorden i Hjelmeland, sør for sørspissen av Randøy. Øyene har et areal på henholdsvis 52,5 daa (Søre) og 47,5 daa (Heimre).

Figur 2.1. Søre og Heimre Børøyholmane ligger i Hjelmeland kommune, sør for Randøy.

3 DATAGRUNNLAG

Datagrunnlaget er i hovedsak basert på feltarbeid, siden det var svært få relevante registreringer fra øyene i offentlig tilgjengelige databaser.

Opprinnelig plan ble utarbeidet etter fellesbefaring 24. mai 2012, og feltkartlegging av Rune Søyland og Bjarne Oddane 25. juli 2012. På fellesbefaringen 24. mai 2012 deltok Ryfylke Friluftsråd ved Ådne Ånensen, Ole Tom Tufte og Kolbjørn Pedersen, og grunneier Eivind Lóden. Ryfylke Friluftsråd stod for båttransport på begge befaringsdagene, 25. juli ved daglig leder Hans Olav Sandvoll.

Oppdatert plan bygger på befaring gjennomført 7. mai 2019 sammen med oppdragsgiver Hans Olav Sandvoll. Befaringen vurderes som tilfredsstillende i forhold til vurdering av gjennomførte tiltak og tiltak som foreslås i fortsettelsen. Aktuelle tiltak i planen er foreslått i samråd med oppdragsgiver i mai 2019. I forhold til biologiske verdier som bygger på karplanteflora ble befaringen gjennomført i tidligste laget, og det ble ikke tatt fullstendig artsliste.

4 BESKRIVELSE AV OMRÅDET

4.1 Berggrunn og løsmasser

Berggrunnen i området består av hovedbergartene fyllitt og glimmerskifer (NGU). Dette er berggrunn som kan gi grunnlag for noe rikere vegetasjon enn de typiske fattigbergartene. Løsmassetypen er ført opp som *bart fjell, stedvis med tynt morenedekke* (NGU). Øyene har kantsoner mot sjøen som er dominert av bart fjell, med tynnere morenedekke innenfor. Mye bart fjell og tynt jordsmonn gir i hovedsak en fattig lyngheivevegetasjon på øyene, til tross for bergartene i områdene.

I Skog og landskaps bonitetsdatabase, ligger Søre Børøyholmen registrert som *Uproduktiv skog, Lauvskog av typen impediment* (52,5 daa), mens Heimre Børøyholmen er registrert som *Åpen, grunnlendt fastmark, impediment* (47,5 daa).

4.2 Klima og topografi

Øyene ligger i *boreonemoral vegetasjonssone, klart oseanisk seksjon* (Bn-O2) (Moen, 1998). Øyene er småkuperte, med høyeste punkter rundt 20 meter over havet. Beliggenheten i sjøen med liten høyde over havet, fører til en del saltvannspåvirkning og noe påvirkning i form av tanggjødsling i noen av strandsonene.

4.3 Naturtyper og vegetasjon

Vegetasjonstyper ble i 2012 beskrevet etter Fremstad (1997), og naturtyper etter DN-håndbok 13 (oppdatert 2007). I 2019 beskrives naturtypene også etter Natur i Norge (NiN, Artsdatabanken) og Norsk rødliste for Naturtyper 2018 (Artsdatabanken). I 2019 er også den nyeste kartleggingsmetodikken Natur i Norge (NiN) brukt ved vurdering av viktige naturtyper for biologisk mangfold.

4.3.1 Beskrivelser og vurderinger fra 2012

Vegetasjonen ble i 2012 gjennomgått for å vurdere tilstand i forhold til truede naturtyper, og eventuelle sjeldne arter. Naturtypen kystlynghei har tidligere vært dominerende på øyene, noe som kommer godt fram på bilder fra 1994. Gjengroingsgraden var i 2012 kommet så langt at ingen av øyene kvalifiserte for denne naturtypen. Rester av kystlyngheivegetasjon fantes i varierende grad på de to øyene. Mange steder hadde utskygging fra lauv- og planteskog ført til at den åpne lyngheivegetasjonen var erstattet av skygge- og halvskyggetålende arter knyttet til fattig skog. Partier med blanding av furu- og lauvskog var også stedvis så tett at det er lite igjen av kystlyngheivegetasjonen på bakken. I disse områdene var vegetasjonen delvis sparsom – noen steder med bærlyng, og andre steder med et fåtall grasarter.

Bilder fra Søre Børøyholmen fra 1994 (figur 5.1) viser kystlynghei med dominans av tørr lynghei (vegetasjonstype H1a), i gjengroing med einer, spredte ungplanter av sitkagran, og enkelte mindre furutrær og små holt med unge bjørker. I 2012 var det fortsatt stedvis kystlyngheivegetasjon i feltsjiktet (figur 4.2), men på langt mindre arealer enn bildene fra 1994 gir inntrykk av. Røsslyngen var også da generelt gammel og grov. Partiene med tørr lynghei hadde dominans av røsslyng, med krekling, tyttebær, blåbær og tepperot som andre viktige mengdearter. Kystmyrklegg fantes i halvåpne lyngheipartier på Heimre Børøyholmen. I tørre partier med røsslyng på Søre Børøyholmen vokste det litt fagerperikum.

Partiene som var gjengrodd med skog, hadde stedvis lauvskog med dominans av bjørk, mens tørrere partier hadde dominans av furuskog. All skogen var ung, og uten spesiell biologisk verdi. I kanten av strandenga på Søre Børøyholmen, stod svartor som trolig var kommet opp i le av plantefeltene som omkranset strandenga.

Strandenga som går i retning nord-sør gjennom Søre Børøyholmen, ble i 2012 vurdert å kvalifisere som naturtypen Strandeng og strandsump (G5) med verdi B (Viktig) etter DN-håndbok 13 (figur 4.3). Lokaliteten ble holdt i hevd med sauebeite. Særlig i Heimre del ble den vurdert med fin sonering av ulike vegetasjonstyper fra sjøkanten og opp til mindre saltvannspåvirkede deler av enga. Det ble laget faktaark for lokaliteten og dette ligger i Naturbase (Naturbase.no). En brakkvannspoll med lite vegetasjon inngår i lokaliteten. I kanten av strandenga vokser det en spredt enkelttrekke med relativt unge svartortrær. Arter som ble funnet i 2012 var blant annet klourt, skjoldbærer, mjødur og stornesle.

I tilknytning til strandenga, og flere steder på holmene, var det små områder med gjødselpåvirkede tangvoller. I slike områder vokste det tett med gåsemure, i tillegg til arter som klengemaure, stornesle, klourt, kvassdå, kveke og rødsvingel. På tangvoller på Heimre Børøyholmen var det i tillegg en god del hestehavre. Ingen av tangvoll-lokalitetene kvalifiserer for naturtypelokalitet, men er fine innslag som gir en variert vegetasjon på øyene. Det er ellers små partier med frisk fattigeng og hestehavreeng på begge holmene, i mosaikk med tangvoller og små strandenger.

På begge holmene ble det beskrevet strandbergvegetasjon i en sone som varierer fra noen få til ca. 15 meters bredde fra sjøkanten (figur 4.4 og 4.5). Vegetasjonen som ble registrert var av fattig utforming, med arter som fjærekoll, strandsmelle og tiriltunge. I bratthenget i Søre del av Heimre Børøyholmen, var det likevel tendenser til rikt strandberg, selv om store deler her også var vegetasjonsløst. Murburkne og blankburkne er kalkkrevende arter som ble funnet her. Ellers vokste det blant annet knoppsmåarve, blåklokke, tiriltunge og rognasal. Rognasal ble funnet spredt og fåtallig på begge holmene. Bergveggen sør på Heimre Børøyholmen ble avgrenset

som naturtype-lokalitet av typen rikt strandberg (G09) hvor også en liten strandeng med tanggjødslet vegetasjon og hestehavreeng ble inkludert. Det ble laget faktaark til Naturbase for lokaliteten.

Den kalkkrevende arten murburkne ble også funnet på en skrent i gjengrodd kystlynghei, litt nord for det avgrensede rike strandberget. Vegetasjonen for øvrig her var fattig. Dette viser imidlertid at det kan være små lommer med kalkrik berggrunn på Heimre Børøyholmen. I tillegg ble litt rikere arter som markjordbær og ormetelg påvist. På Søre Børøyholmen ble det påvist fagerperikum, men denne er ikke kalkkrevende.

Figur 4.1. Fra østre del av Søre Børøyholmen 2012. Parti med gammel og grov røsslyng, i et av de åpnere feltene på denne holmen.

Figur 4.2. Strandenga strekker seg over hele Søre Børøyholmen. Her sett fra midten mot nord.

Figur 4.3. Fattig strandberg på Søre Børøyholmen, sørøstre del.

Figur 4.4. Fra vegetasjonsfattig del av rikt strandberg, Heimre Børøyholmen.

Figur 4.4. Avgrensede naturtypelokaliteter på Søre og Heimre Børøyholmen, etter feltkartlegging 2012.

4.3.2 Beskrivelser og vurderinger i 2019

Inntrykket når en kommer i land på brygga på nordvestlig del av Søre Børøyholmen er en nokså åpen furuskog med stedvis lav tresjiksdekning bestående av relativt ensaldrete furuer (figur 4.6, øverst). Midtre del av holmen ble hogd og ryddet mye vinteren 2008/2009. Feltsjiktet under trærne indikerer gammel kystlynghei, med noe gammel og grov røsslyng, men mye av røsslyngen er utskygget av einer og trær og erstattet med grasdominert vegetasjon og en del mosedekke. Vegetasjonen er fattig og består utelukkende av arter som er lite kalkkrevende. En god del einer står igjen, og i tillegg er det mye småfuruer på 30 cm – 1 m som er tilnærma snauspist for barnåler (figur 4.6, nederst). Det er tvilsomt om det vil kunne bli reetablert kystlynghei i det som nå er åpen furuskog fordi trærne skaper for mye skygge og mye lyng allerede er utskygget. Det er lite lauvskog igjen på Søre Børøyholmen, men svartortrærne langs strandenga er spart og det er litt lauvtrær igjen på den nordøstlige delen og litt i vest.

Figur 4.5. På sentrale deler av holmen er det satt igjen furuer slik at de danner en åpen furuskog. Der det har stått tett skog er det blitt grasdominans i feltsjiktet.

Figur 4.6. I forgrunnen er de små furutrærne hvor alle barnålene er spist. Fortsatt kommer nye skudd, men de vil ikke overleve med så hard beiting.

På figur 4.7 er viktige naturtyper på Søre Børøyholmen avgrenset. Strandenga ble avgrenset i 2012, mens kystlyngheiene avgrenses i 2019 på bakgrunn av hvilke arealer som det vurderes å være aktuelt å skjøtte som kystlynghei.

Miljødirektoratet har i noen år utviklet en ny metodikk for kartlegging av viktige naturtyper. Den ble benyttet første gang i 2018, og deretter justert etter at det kom ny Rødliste for naturtyper høsten 2018. Etter ny kartleggingsinstruks for 2019 ville kystlyngheia i sentrale deler på Søre Børøyholmen trolig bli satt til kystlynghei med svært redusert kvalitet. Alternativt ville områdene bli vurdert som fattig, ung furuskog og dermed ikke bli avgrenset som naturtype. To arealer ville blitt satt til kystlynghei og vurdert til lav kvalitet, merket som kystlynghei 1 og 2 i figur 4.7. De andre arealene som er avgrenset som kystlynghei på figur 4.7 er for små til at de ville blitt avgrenset etter Miljødirektoratets nye kartleggingsinstruks.

I de åpne partiene på grunnlendt berg ut mot sjøen er kystlyngheivegetasjonen mer intakt, men den består også her av svært gammel og grov røsslyng som bare så vidt har friske skudd ytterst på greinene. All observert røsslyng på Søre Børøyholmen er i siste fase av kystlyngheias utviklingsfaser - degenereringsfasen. Slik lyng har ingen beiteverdi for sau. Disse åpne områdene har likevel potensial for å kunne restaureres til kystlynghei med god tilstand, fordi det er stor forekomst av røsslyng. Da må røsslyngplantene fornyes ved brenning eller slått, og ved nyetablering fra frø. Ved kartlegging etter Miljødirektoratets kartleggingsmetode for 2019

ville to slike arealer blitt kartlagt og kvalitetsvurdert på Søre Børøyholmen. Det ene arealet ligger på den sørligste spissen av holmen og er på 1,7 daa (kystlynghei 1 i figur 4.7). Det andre arealet ligger lengst nord på den østlige delen av holmen og er 2 daa (kystlynghei 2 i figur 4.7). Arealene ble ikke tatt ut som naturtyper etter DN håndbok 13 fordi det ikke var grunnlag til verdisetting den gang. I henhold til ny kartleggingsmetode i 2019 ville arealene bli avgrenset som kystlynghei fordi det fortsatt er kystlynghei og de er hver over 1 dekar. I begge disse kystlynghei-lokalitetene vil tilstanden bli vurdert til dårlig på grunnlag av suksesjonsfase som inkluderer lyngens livsstadium. Videre vurderes naturmangfoldet til lite på grunnlag av størrelse, fravær av rødlistearter og liten variasjon i kystlyngheia. Samlet vil dette gi lav kvalitet.

Figur 4.7. Naturtyper på Søre Børøyholmen som det vurderes å være aktuelt å skjøtte som viktige naturtyper.

Figur 4.8. Kystlynghei på grunnlendt berg ut mot sjøen på sørsiden av Søre Børøyholmen.

Figur 4.9. All røsslyngen er svært gammel og grov og er i siste fase av livssyklusen, degenereringsfase.

Figur 4.10. På toppen av den nordøstlige åsen er det også kystlyngheia. I forgrunnen har det stått store sitkagraner som ble hogd 2015-2017. Kystlyngheia går ikke ned i det som nå er hogstflate.

Figur 4.11. Kystlyngheia på åsen i NØ har også gammel og grov lyng. Det er fortsatt noen gjenstående trær, men mye er ryddet. Bildet er tatt i samme området som figur 4.1.

Strandenga er fortsatt intakt og har fin, åpen utforming nå etter at granplantingene langs sidene ble hogd og ryddet 2015/2016 og 2016/2017 (figur 4.11). Vegetasjonen er svært kort og blir nok hardt beita siden det er lite fôr på holmen, spesielt vinterstid og tidlig om våren. På bildet fra 2012 er det en tydelig steinlagt overgang i brakkvannspollen. Den er ikke tilstede på flybilder fram til og med 2010, men viser på flybilder fra 2013 og 2015 (Norge i bilder). Ryfylke Friluftsråd har fjernet denne overgangen og ønsker ikke mulighet for kryssing her, men under befarung i 2019 var steinene tilbake (figur 4.12).

Langs østsida av strandenga står fortsatt noen svartor, samt ett tre på vestsida. Forekomsten er ikke stor nok til å kvalifisere som en viktig lokalitet av saltpåvirket svartorstrandskog, som er en nær truet naturtype (NT).

Figur 4.12. Strandenga sett fra høyden sørvest på Søre Børøyholmen. Det er her stien ble foreslått å komme ned for så å krysse over på steinene i munningen av pollen, til høyre i bildet.

Figur 4.13. Strandenga og brakkvannspollen sett fra sør. Sitkagranene langs begge kantene er fjernet og strandenga er blitt åpen og har fått mer solinnstråling.

4.4 Rødlistearter og andre artsforekomster

Av rødlistede arter ble det registrert ask (VU) spredt og fåtallig omkring strandenga, og en villapal (VU) på Søre Børøyholmen. Ved rydding av sitkagran og annen skog er forekomster av ask, villapal, rognasal og svartor spart.

I 2012 ble det funnet klourt og skjoldbærer som er arter som kan betegnes som lokalt sjeldne eller mindre vanlige.

Det ble ikke notert observasjoner av fuglearter på befaringen i 2019.

Av fremmedarter ble det ikke funnet andre enn enkelte små sitkagran.

4.5 Kulturminner

Det er ingen fredete kulturminner på øyene. Det er en mindre varde på østre del av Søre Børøyholmen.

4.6 Dagens og historisk bruk av området

Ryfylke Friluftsråd har hatt avtale om bruk av Søre Børøyholmen til friluftslivsformål siden 1994. Tilretteleggingstiltak med brygge, stier, toalett, griller, opparbeidet teltplass og informasjonstavler er gjennomført på holmens vestre del. Søre Børøyholmen er et svært populært friluftsområde, som brukes av båtfolket i hovedsak i perioden april til august. Ryfylke Friluftsråd driver systematisk rydding av søppel på Søre Børøyholmen. De tar også ansvar for å få ryddet skog, trær og busker for å gjøre holmen lett tilgjengelig og attraktiv for friluftsliv.

Bildemateriale fra 1994 (se neste side) mottatt fra Ryfylke Friluftsråd viser at øya i 1994 i hovedsak hadde kystlyngheivegetasjon, med unge plantetrær av sikta, noe mindre furuer og begynnende gjengroing med lauvskog. Omfattende rydding av skog ble gjennomført vinteren 2008/2009, på holmens vestre del. Det er satt igjen spredt til tett med furutrær og litt lauvtrær som gir et mellomåpent landskapsbilde. I skjøtselsplanen fra 2012 ble det skrevet at for å få tilbake røsslyngdominert kystlyngheivegetasjon, er det viktig å få åpnet tresjiktet mer enn det som er ryddet nå. Feltsjiktet har hatt et massivt strølag av barnåler og røsslyngen har for en stor del vært utskygget i den tette skogen. Selv om skogen er tynnet og blitt mer lysåpen er skogbunnen svært endret fra kystlynghei, og utviklingen har gått mot grasdominert feltsjikt. Denne utviklingen kan ha årsak i, at det etter hogst ble satt inn beitedyr som ga et for høyt beitetrykk samtidig som det ikke ble gjort tiltak for å forynge og fornye røsslyng ved brenning eller lyngslått. Nye lyngplanter som har klart å etablere seg, har trolig blitt spist før de rakk å bli skikkelig etablert. Det er nå lite sannsynlig at en vil klare å reetablere kystlyngheia.

Figur 4.14. Fra Søre Børøyholmen i 1994, da Ryfylke Friluftsråd overtok driften. Unge planter av sitkagran viser i randsonen rundt strandenga, og vegetasjonen er for øvrig preget av kystlyngheivegetasjon med begynnende gjengroing. Bildet er tatt fra åsen i NØ. Foto: Ådne Ånensen.

Figur 4.15. Samme sted i 2008. På vestre del var det da gjennomført betydelig tynning av furuskogen (over stien i bildet). Foto: Ådne Ånensen.

Figur 4.16. Samme sted i 2012. Særlig sitkagrana ser ut til å vokse svært raskt. Foto: Ådne Ånensen

4.6.1 Beite

Grunneier Eivind Løden overtok eiendommen i 1982. Bruket skal ha vært i aktiv drift fram til 1974. Øyene har frem til dette trolig blitt drevet tradisjonelt med sauebeite. Løden kjenner ikke til at det er brent lyng her, så det er trolig ikke brent lyng på minst 50 år. Løden hadde fra 1982 og en periode på noen år pelssau på øya, men han avsluttet sauedriften rundt 1996-1997. De siste 17 årene har det vært beite med villsau på begge holmene – sporadisk på Heimre Børøyholmen og mer regulært på Søre Børøyholmen. Det har vært helårsbeite på Søre Børøyholmen, og kun vinterbeite på Heimre Børøyholmen. På vinterstid er det kun beite til 2-3 sauer på hver av holmene, og det har blitt tilleggsfôret med høy noen få ganger.

Dagens beitetrykk synes for høyt siden det har vært en overgang mot økt grasvegetasjon, og denne vegetasjonen er svært kort, og med lite friskt gras, samtidig som alle småfuruer er snauspiste. Også strandenga er svært kort og nedbeitet. Befaringen fant sted relativt tidlig om våren, men grasveksten burde være kommet godt i gang. Slik holmen framstår i dag er det ikke beitegrunnlag for vinterbeite for sau i det hele tatt på grunnlag av at det ikke er noe beiteverdi i røsslyngen.

5 SKJØTSELSPLAN

5.1 Målsetninger for Søre Børøyholmen

Hovedmål

Å opprettholde et delvis åpent landskap som skal være et attraktivt sted for friluftsliv i Ryfylke, samtidig som naturtypene strandeng og kystlynghei tas spesielt vare på ved tradisjonell skjøtsel med ekstensivt sauebeite.

Delmål for viktige naturtyper og friluftsområder

1. Strandeng: Naturtypen skal holdes åpen og vegetasjonen relativt kortvokst ved ekstensivt beite. Menneskelig ferdsel/slitasje bør være lav.
2. To kystlynghei-lokaliteter: Naturtypene skal ha bedre kvalitet enn de har i dag, ved at det finnes røsslyng i flere livsfaser. Lokalitetene bør være åpne, uten gjengroing av busker og trær.
3. Friluftsområdene bør holdes åpne og uten gjengroing av busker, småtrær og kratt. Det bør finnes et godt stinett som kanaliserer ferdselen på ønskede steder og hindrer ferdsel i sårbare områder. Det bør være informasjon og enkel tilrettelegging for friluftsbruk slik at uønsket aktivitet hindres. Tilrettelegginger for friluftsliv omfatter gjestebrygge, miljøstasjon, grill/bålplasser, toalett, tursti, båtfester, teltemark og gapahuk.
4. Eksisterende tilrettelegging bør vedlikeholdes, rehabiliteres og eventuelt utvides etter behov.
5. Holmen bør være fri for avfall.

Tilleggsmål for arter

6. Rødlisteartene villapal (VU) og ask (VU) bør bevares og ellers få utvikle seg fritt.
7. Svartor i kanten av strandenga bør få stå og utvikle seg fritt, men gjengroing bør hindres.
8. Fremmede treslag og planter skal bekjempes ved behov.

5.2 Generelle skjøtself- og forvaltningstiltak

Det er gjennomført et omfattende ryddingsarbeid på Søre Børøyholmen, første gang 2008/2009, og så i 2015/2016 og 2016/2017. Det er etablert en villsaudrift som har pågått i rundt 17 år. Rydding av skog og kratt og beite med villsau har vært, og er, viktige skjøtselstiltak for å bevare de viktige naturtypene strandeng og kystlynghei, og holde landskapet åpent for økt friluftsliv. Historisk har alle strandenger i Sør Norge blitt beitet. Uten beite kan de gro igjen. Dersom de små arealene av kystlynghei skal få økt verdi er det også nødvendig med tiltak som foryrer lyngplantene og skaper gode forhold for nyspiring. Slike tiltak er lyngbrenning eller lyngslått. Brenning er det som vil virke best, men slått kan forsøkes der brenning virker for komplisert eller risikofyllt.

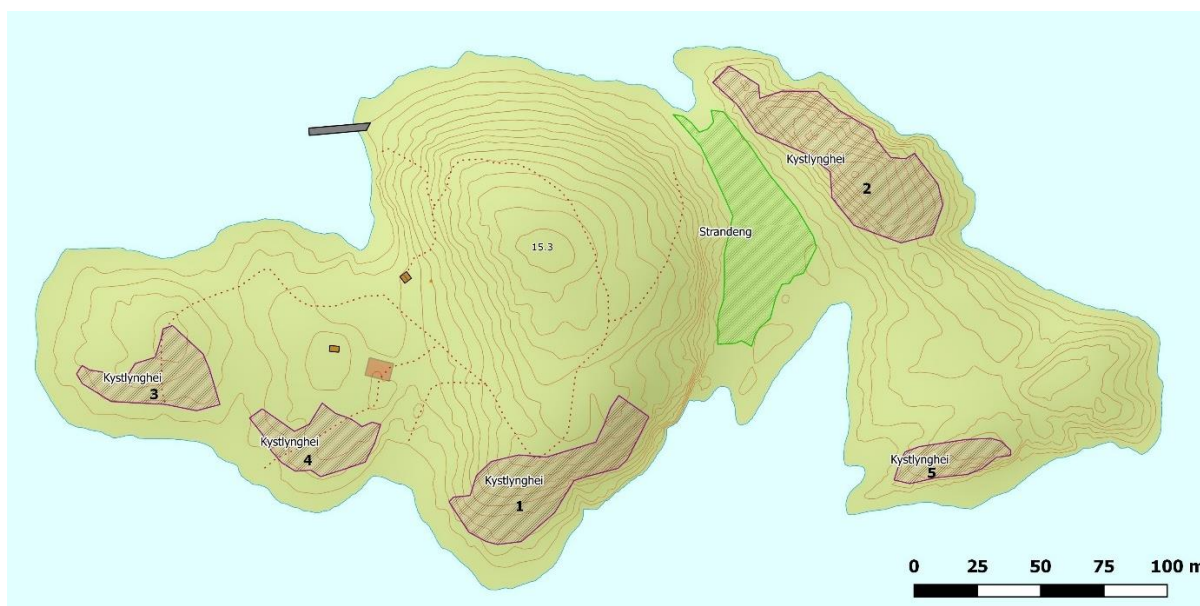
I planen fra 2012 ble det anbefalt å restaurere både Søre og Heimre Børøyholmen tilbake til kystlynghei. Det ble skrevet at det ville være ressurskrevende og at tiltakene bør iverksettes så fort som mulig. De områdene på Søre Børøyholmen med skogsvegetasjon som på det tidspunktet allerede var tynnet og ryddet (vestlig del), har ikke vært gjenstand for ytterligere hogst, mens østlig del har blitt hogd og delvis ryddet for få år siden. På Heimre Børøyholmen har det ikke blitt satt i gang noen skjøtselstiltak siden det ikke er opprettet avtale med grunneier. Nå, 7 år etter forrige plan, er vurderingen at det vil være svært vanskelig og uforholdsmessig ressurskrevende å restaurere kystlyngheia på store deler av holmene. I den videre vurderingen

av skjøtselstiltak er det bare Søre Børøyholmen som vil bli behandlet. Heimre Børøyholmen ble ikke befart i denne omgang. Gjengroingsprosessen som har vært på Søre Børøyholmen kommer tydelig fram i figur 4.14-16, mens bildene 4.5-6 og 4.10 viser feltsjiktet i 2019 etter hogst i hhv 2008/09 og 2015-2017.

De snauspiste småfuruene i figur 4.6 indikerer at det er for lite fôr til sauene på holmen. Spesielt vinterfôr er mangelvare siden den røsslyngen som finnes er uten unntak i degenereringsfasen og er uten beiteverdi. Forrige skjøtelsesplan nevner også at sauene tilleggsfôres. Det er ikke ønskelig med tilleggsfôring i, eller tett opptil arealer som er viktige naturtyper, slik som her strandeng og kystlynghei. Det beste vinterfôret er røsslyng i byggefase og moden fase (jf. fig 8.1). Det bør derfor ikke være vinterbeite på holmen til en har fått etablert røsslyng i god vekst i byggefase. Det er en tommelfingerregel som sier at sauene bør tas av et kystlyngheibeite før de har spist 40 % av de nye årsskuddene til lyngplantene. Sauene spiser også einer og furubar om vinteren, og for å øke vinterfôret kan en hogge furu og la greiner med furunåler ligge igjen over vinteren og fjerne restene året etter. Tilsvarende kan en gjøre med lauvtrær. Disse må hogges på ettersommeren, før lauvet begynner å visne. Å hogge lauvtrær på denne tiden svekker treet maksimalt og kan dermed redusere kraftig gjenvekst. Gamle einerbusker som tydelig er skyggeutsatt med mye dødt materiale bør kuttes ned. Friske einerbusker kan spares i grasbakkene og i furuskogen. I de åpne kystlyngheiarealene som er avmerket i kartet på figur 4.6 bør ikke einer spares dersom det ikke er søyleeiner. Feltvegetasjonen, både i furuskogen og i strandenglokaliteten er svært kort. En bør derfor vente med å sette sau på holmen til grasveksten er godt i gang om våren.

Lyngbrenning eller slått bør utføres i de arealene hvor kystlyngheia er mest intakt (figur 5.1 og 6.1). Lyngbrenning bør alltid utføres med mosaikk mellom brente og ubrente arealer. Noen år etter første brenning (3-5), bør det som ikke ble brent forrige gang være gjenstand for brenning. Et areal som er brent bør ikke brennes på ny før etter 10-15 år eller når lyngen har blitt 20-30 cm høy. Tilsvarende syklus kan brukes for lyngslått.

Konkrete tiltak er listet i skjøtelsesplan-skjemaet i neste avsnitt.

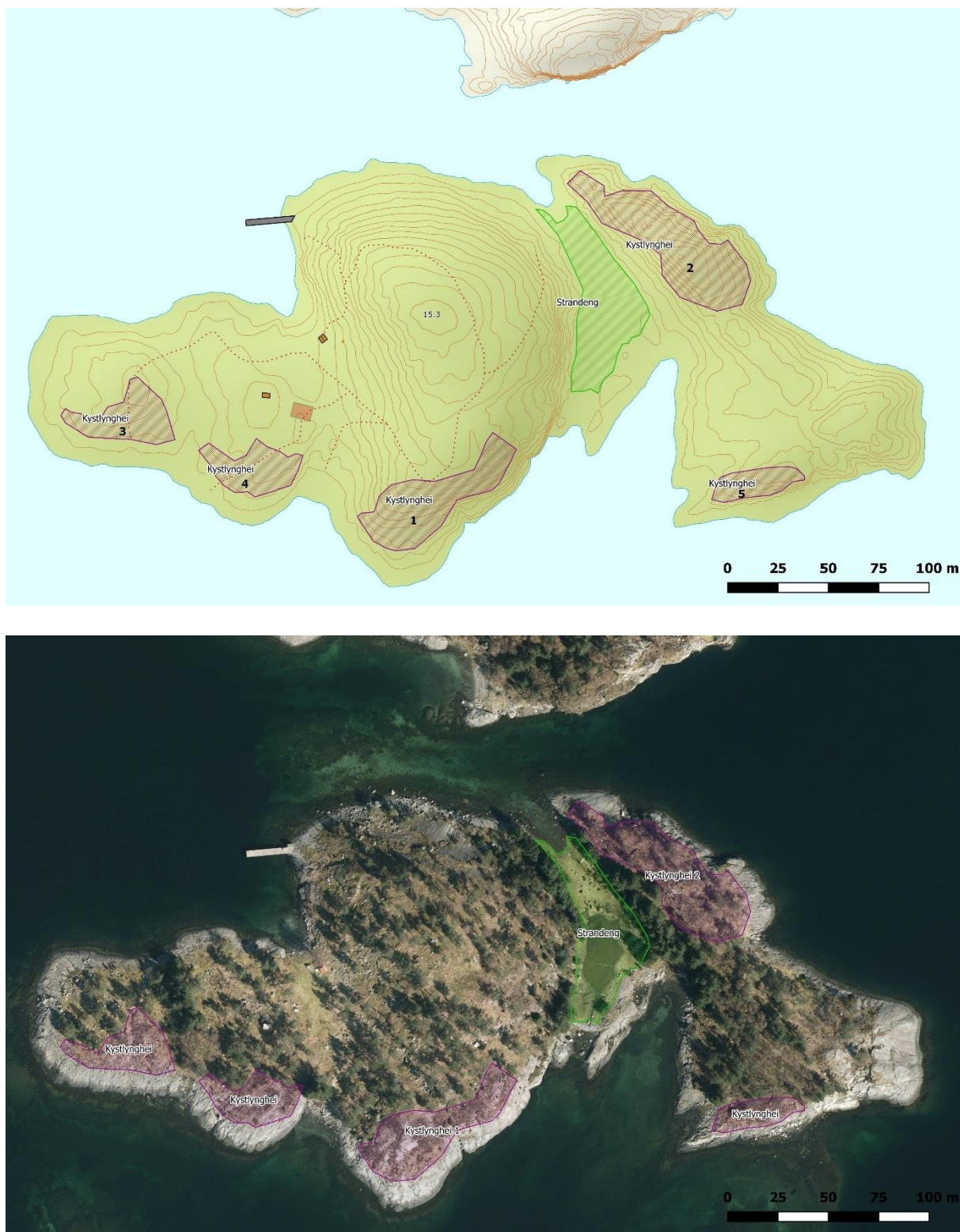
Figur 5.1. Skjøtelsesplankart for Søre Børøyholmen.

5.3 Skjøtelsesplan-skjema

SKJØTSELSPLAN FOR SØRE BØRØYHOLMEN				
DATO skjøtelsesplan: Mai 2019		UTFORMET AV: Solbjørg Engen Torvik		FIRMA: Ecofact AS
UTM WGS 84 32 N: 329054, 6563140	GNR/BNR. 89/1	AREAL nåværende: 53	AREAL etter restaurering: 53	Del av verneområde? Nei
HOVEDMÅL FOR LOKALITETEN: Å opprettholde et delvis åpent landskap som skal være et attraktivt sted for friluftsliv i Ryfylke, samtidig som naturtypene strandeng og kystlynghei tas spesielt vare på ved tradisjonell skjøtsel med ekstensivt sauebeite. KONKRETE MÅL FOR DELOMRÅDER OG FRILUFTSLIV - Strandeng: Naturtypen holdes åpen og vegetasjonen kortvokst. Menneskelig slitasje bør være lav. - Kystlynghei: Naturtypen bør ha bedre kvalitet enn de har i dag, ved at det finnes røsslyng i flere livsfaser og uten gjengroing av busker og trær. Kystlyngheia bør holdes i hevd med tradisjonelt ekstensivt sauebeite. - Friluftsområdene bør holdes åpne og uten gjengroing av busker, småtrær og kratt. Det bør finnes et godt stinett som kanalisere ferdsele på ønskede steder og hindrer ferdsel i sårbare områder. Det bør være enkel tilrettelegging for friluftsbruk slik at uønsket aktivitet hindres. - Det skal finnes enkel tilrettelegging for friluftsliv. På Søre Børøyholmen omfatter dette gjestebrygge, miljøstasjon, grill/bålplasser, toalett, turvei og turstier, båtfester, teltemark og gapahuk ved bryggeområdet og bord og benk på Rossøyfjellet. - Holmen bør ryddes kontinuerlig for avfall. TILLEGGSMAÅL FOR ARTER - Rødlsteartene villapal (VU) og ask (VU) bør bevares og få utvikle seg fritt. - I den grad det skal spares andre spredte trær og busker i området, bør det settes igjen rognasal, søyleeiner og svartor. Trærne bør få stå og utvikle seg fritt, men gjengroing bør hindres. - Fremmede treslag og planter skal bekjempes ved behov.				
AKTUELLE TILTAK: Strandeng: - Ekstensivt sauebeite for å holde lokaliteten åpen og vegetasjonen kortvokst. - Menneskelig ferdsel bør kanaliseres langs kantene av strandenga for å begrense slitasje. - Stien ned mot strandenga fra vest bør gjøres enda tydeligere slik at ferdsele flyttes helt sør og helt nord. I sør bør kryssingen foregå over steinfyllingen som ligger fra gammelt av. - Krysningssteinene som igjen er etablert på tvers av pollen bør på ny fjernes. Her bør en vurdere informasjon til publikum om at en ikke ønsker dette krysningspunktet. Kystlynghei: - Kystlynghei, avgrensa i figur 7.1, bør fortsatt holdes i hevd med tradisjonelt ekstensivt sauebeite. - Vinterbeite bør avvente til det finnes nok røsslyng i byggefase og moden fase som tåler vinterbeite. - Beitedyra bør ikke settes ut på holmen før grasveksten er godt i gang om våren. - Alle trær/småtrær av furu og bjørk bør fjernes fra de avgrensa arealene. Rognasal og rogn kan få stå. Også eventuelle villapal (VU) og ask (VU) kan stå dersom de finnes innenfor avgrensningene. - Einer bør også fjernes fra disse arealene, så fremt det ikke er søyleeiner. Disse er fine elementer og bidrar i liten grad til utskygging av lyngen. - Røsslyngen bør fornyes, fortrinnsvis med lyngbrenning, eventuelt med lyngslått. Dette bør gjøres i flere spredte, små arealer i hvert av de 5 lyngheiarealene. Det vurderes at lyngbrenning er mulig i svært liten skala i de tre områdene i sørvest (kystlynghei 1, 3 og 4 i figur 7.1). - I de to områdene i øst er det fortsatt noen trær i, og tett inntil, lyngheia (kystlynghei 1, 3 og 4 i figur 7.1). Derfor anbefales det først å prøve med lyngslått. Lyngen kuttes tett ned til bakken.				PRIORITET Årlig Årlig Vår 2020. Etter første brenning/slått bør en vente med ny runde til reetablering skjer.

- Etter brenning eller slått bør en overvåke arealene slik at en sikrer at røsslyngen spirer fra gamle røtter og/eller ved frøspiring. Dersom dette ikke er tilfelle, bør det vurderes å så inn røsslyngfrø som har vært utsatt for lyngbrenning (røypåvirkning). - Ny brenning eller slått av arealer som ikke ble tatt i første omgang, når en ser at lyngen reetableres. - Deretter bør brenning og slått gjennomføres ca. hvert 10-15 år der omtrent halvparten (mosaikk) tas et år og andre halvparten 3-5 år etter. - Også i området lengst nord på holmen, i nordøstheilingen mellom strandenga og brygga, bør en forsøke med brenning for å stimulere røsslyngfornyng og vekst.	Tidligst vår 2022 Vår 2020
3. Friluftsområder: - Friluftsområdene bør fortsatt holdes åpne og i hevd med tradisjonelt ekstensivt sauebeite. - Beitedyra bør ikke settes ut på holmen før grasveksten er godt i gang om våren. - Grasbakkene ned mot brygga og toalettbygget bør holdes med kort vegetasjon og ryddes for små, snauspiste furuer og skyggepåvirkede einerbusker. - Noen furuer, spredt i skogen, bør skjermes for beiting slik at de kan vokse opp, og det etter hvert dannes en reservebank av furuer med ulik alder. De eksisterende furuene er nokså ensaldret og det bør finnes furuer på flere alderstrinn. - Furuskogen vurderes nå å kunne stå og få kunne utvikle seg fritt med beite av sau i feltsjiktet. Likevel er det viktig at det er etablert, og kanskje etablere flere, åpne lommer hvor det er lavere tresjiktstetthet slik at mer lys slippes ned til feltsjiktet. Dette vil stimulere større tilvekst av gras og eventuelt lyng. Dette gir også større rom for tilvekst av nye furuer. - Rydding av einer kan foretas hele året. Søyleeiner bør settes igjen av estetiske grunner. Enkelte andre einerbusker som ikke er skyggeskadet kan settes igjen som vinterbeite for sau. - Rydding/tykning av lauvtrær kan med flere fordeler utføres på seinsommeren, men før bladene begynner å visne. Dette fører til at trærne hogges når mest mulig næring er i bladene og dermed utarmes rota, noe som reduserer stubbeskyting og ny oppvekst. Lauvhogsten kan bli liggende som vinterfôr til sauene og fjernes året etter. - Stiene bør noen steder markeres tydeligere, spesielt ønsket trasé for nedstigning mot strandenga i sør. Foreslår ny flising av stiene og et informasjonskart ved brygga. - Båndtvang for hund anbefales hele året på grunn av beite. - Bord, benker og faste bålplasser bør etableres for å unngå at bål tennes på svabergene. Bålplassene bør etableres i nærheten av brygga og grasbakken øst for brygga. Det kan eventuelt også etableres enkel bål plass i vika på sørsiden av holmen, sørøst for strandenga. 4. Eksisterende tilrettelegginger bør vedlikeholdes, rehabiliteres og eventuelt utvides etter behov. 5. Søre Børøyholmen bør ryddes jevnlig for avfall minst en gang i året. 6. Rødlsteartene villapal (VU) og ask (VU) bør få utvikle seg fritt. Men siden ask står i kanten av strandenga bør en sjekke at det ikke spirer mye askefrø som kan føre til forringelse av strandenga. Trolig vil sauene beite askespirene og det vil ikke være noe problem. 7. Spredte trær og busker som settes igjen, bør få utvikle seg fritt og krever ingen tiltak. 8. Fremmede treslag, spesielt sitkagran vil kunne spire i mange år framover. Disse bør rives opp med rot mens de ennå er små nok til det. Andre fremmedarter bør bekjempes når de oppdages. En bør være obs på bulkemispel og platanlønn som ble nevnt i forrige plan, men disse er ikke kartfestet på Søre Børøyholmen. De ble heller ikke registrert i 2019.	Årlig Ettersyn årlig, vedlikehold ved behov Årlig Ved behov
UTSTYRSBEHOV: Hogst av større trær bør utføres med motorsag om vinteren. Kantklipper med skjæreblad kan brukes på mindre busker og trær. Slått av kystlynghei bør utføres tidlig vår med ryddesag eller med kantklipper skjæreblad.	
OPPFØLGING: Skjøtselsplanen bør evalueres etter 5 år: 2024	

6 Bilder og kartvedlegg

Figur 6.1. Skjøtselsplankart for Søre Børøyholmen med avmerkede lokaliteter av viktige naturtyper. Strandeng ble beskrevet ved utarbeidelse av forrige skjøtselsplan i 2012. Kystlynghei lokalitetene er avgrenset i forbindelse med denne oppdateringen av planen. Hele holmen har opprinnelig vært kystlynghei, unntatt strandenga, men de områdene som har hatt tettest med skog kvalifisere ikke som en verdisatt naturtype. Bare områdene merket med 1 og 2 er store nok, > 1 daa, til å kvalifisere for å bli avgrenset som naturtype med lav kvalitet.

Figur 6.2. Brygga på Søre Børøyholmen med enkel tilrettelegging med avfallshåndtering, bålpanne og bord og benk.

Figur 6.3. Utsikt fra brygga mot en grasbakke med toalett i venstre kant. Grasbakken kan brukes til telting. Til høyre i bildet er det bord og benker og en bål plass. I dette området er det fint å ha bål plasser.

Figur 6.4. Strandeng med brakkvannspoll. Kryssingssteinene er fjernet en gang, men etablert på ny. Disse bør fjernes igjen og det bør informeres om at det ikke er ønskelig at de legges tilbake fordi det hindrer naturlige strømninger i pollen. Forsidefoto viser oversiktsbilde av lokaliteten

Figur 6.5. Nord i strandenga, på grensa mellom strandeng, et parti det nylig har stått store sitkagrantrær og kystlynghei mot toppen i øst.

Figur 6.6. Kystlyngheiområde 1 med gammel og grov lyng. I dette området vil det være mulig å gjennomføre lyngbrenning i små arealer om gangen.

Figur 6.7. Sørøstligste del av Søre Børøyholmen er nylig ryddet. Lauvskogene som står igjen, her og i vest, bidrar til skjul og skygge for sauene. Det bør likevel utføres noe tynning slik at noen trær får bli store og får en mer fri utvikling. Ved tynning litt etter hvert kan lauvet brukes som tilleggsfôr til sauene.

Figur 6.8. I nordøsthellingen mellom brygga og strandenga er det nylig ryddet og hogd. Det er fortsatt en del einer og gammel lyng her og lyngbrenning vil trolig stimulere reetablering av lyng og kanskje restaurere lyngheia på sikt.

Rognasal 2012

Ask 2012. Rødlistet i kategori sårbar, VU.

Klourt 2012

Skjoldbærer 2012

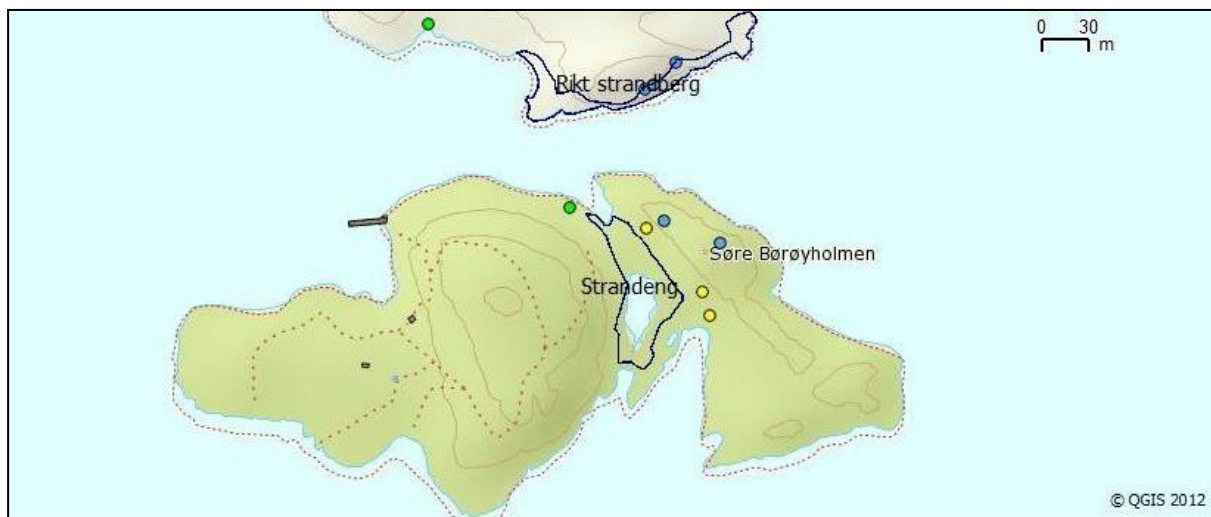

Villapal 2019. Rødlistet i kategori sårbar, VU.

Ask 2019, er satt igjen ved rydding av sitkagran.

Figur 6.9. Arter Søre Børøy som er rødlistet eller noe sjeldne.

Figur 6.10. Kart 3 fra forrige skjøtselsplan i 2012. Kartfesting av arter som skulle spares i hht. planen 2012, og som var spart ved ny befaring i 2019. Villapal (lys grønn), rognasal (lys blå) og ask (gul) er arter som har blitt satt igjen ved rydding. De bør fortsatt bevares.

7 Referanser

- Artsdatabanken. <http://www.artsdatabanken.no>
- Bele, B. Svalheim, E. og Norderhaug, A. 2011. *Bondens kulturmarksflora for Sørlandet*. Bioforsk FOKUS 6(4), 120 s.
- Direktoratet for naturforvaltning (1999): *Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold*. DN-håndbok 13-1999. Nettversjon oppdatert 2006.
- Direktoratet for naturforvaltning, 2010. *Utkast til handlingsplan for kystlynghei*. DN-rapport x 2010. Handlingsplaner for trua arter og naturtyper i Norge. Utkast oktober 2010.
- Direktoratet for naturforvaltning, 2011. *Faggrunnlag for kystlynghei. Med sikte på utvelging til utvalgt naturtype. Faggrunnlag for trua arter og naturtyper*. DN-rapport x – 2011.
- Fremstad, E (1997): Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12: 1 -279.
- Fremstad, E, Moen, A. (red.) (2001): *Truete vegetasjonstyper i Norge*. NTNU Vitenskapsmuseet Rapp. Bot. Ser. 2001-4: 1-231.
- Hovstad, K. A., Johansen L., Arnesen, A., Svalheim, E. og Velle, L. G. (2018). Kystlynghei, Semi-naturlig. *Norsk rødliste for naturtyper 2018*. Artsdatabanken, Trondheim. Hentet (14.05.19) fra: <https://artsdatabanken.no/RLN2018/74>
- Kålås, J.A., Viken, Å. Henriksen, S. og Skjelseth, S.(red.) 2010. *Norsk Rødliste for arter 2010*. Artsdatabanken, Norge
- Miljødirektoratet 2019. *Kartleggingsinstruks - Kartlegging av Naturtyper etter NiN2 i 2019*. M-1287.
- Moen, A. 1998. *Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon*. Statens kartverk, Hønefoss.
- Naturbase: <http://www.dirnat.no/kart/naturbase/>
- Nedkvitne, J., Garmo, T., Staaland, H. *Beitedyr i kulturlandskap*. Landbruksforlaget 1995.
- NGU: <http://www.ngu.no/>
- Norderhaug, A. m.fl. *Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker*. Landbruksforlaget 1999
- Steinnes, Audun, 1988. Økoforsk rapport 1988:11 – Vern og skjøtsel av kysthei i Rogaland
- Wergeland Krog, O.M. 2008. *Einstape – en enkel bekjempelsesmetode*. Blyttia 66:97-100. A simple methode for fighting bracken Pteridium aquilinum.

8 Vedlegg om kystlynghei og skjøtsel av kystlynghei

Dette kapitlet har generell informasjon om kystlynghei og skjøtsel av kystlynghei, og er hentet fra *Faggrunnlag for kystlynghei* (DN, 2011).

Kystlynghei er en flere tusen år gammel naturtype som er dominert av røsslyng. Den ble skapt i de ytterste, oseaniske strøkene langs Norges kyst der klimaet er så mildt at småfe kunne gå ute hele året eller det meste av året. Om sommeren beitet også storfe i lyngheia og lyng ble slått til vinterfôr. For å skape godt beitegrunnlag ble lyngheiene brent slik at det oppsto en mosaikk av gras- og urtevegetasjon (på nysvidde arealer) og lyngvegetasjon. Røsslyng er en eviggrønn dvergbusk som beites hele året, men er viktigst som fôrplante om seinhøsten og vinteren. Grasvegetasjonen er først og fremst vår- og sommerbeite, men særlig starr kan også spille en viktig rolle vinterstid. Selv om det er mange trekk i driftsmåten som er relativt ensartet, varierer både bruken og utformingen av kystlyngheia fra sør til nord og fra øst til vest.

Kystlyngheiene har spilt en viktig rolle i ressursutnyttelsen langs kysten og utgjorde tidligere ca. 2 % av landarealet i Norge. De strakk seg fra Lofoten til Kristiansand (eller muligens Grimstad). Også på noen få øyer i ytre Oslofjorden finnes det noe lynghei, bl.a. på Hvaler i Østfold. Lyngheidriften har gått sterkt tilbake i løpet av 1900-tallet. Når driften reduseres eller opphører, gror lyngheiene igjen. Også skogplanting, gjødsling, oppdyrking, nedbygging og nitrogennedfall utgjør trusler mot gjenværende arealer, og kystlynghei er nå en sterkt truet naturtype (Artsdatabanken 2011). Tradisjonell drift med helårsbeiting og lyngsviing er en forutsetning for opprettholdelse av kystlynghei.

Kystlyngheiene er egentlig ikke bare en naturtype, men en landskapstype som utgjøres av åpne arealer med en blanding av heivegetasjon, myr, havstrand, eng og knauser. Det norske kystlyngheilandskapet utgjør en del av et større lyngheilandskap som finnes langs atlantehavskysten helt ned til Portugal. Også i resten av det europeiske kystlyngheiområdet er lyngheia på sterk tilbakegang. Norge har verdens nordligst kystlyngheier og dermed et spesielt forvaltningsansvar for dem. Brann, beite og økologisk variasjon (fuktighet, pH) gir til sammen et stort mangfold av økologiske nisjer i lyngheisystemet, som igjen gir rom for en rekke arter og økotyper spesielt tilpasset bestemte deler av lyngheisyklusen. Selv om lynghei generelt regnes som et relativt sett artsfattig økosystem er det totale biologiske mangfoldet knyttet til hele lyngheisyklusen betydelig. Som i de fleste andre semi-naturlige økosystemer øker også artsmangfoldet, spesielt av de skjøtelsavhengige artene, med kalkinnholdet i jorda (pH).

8.1 Ulike utforminger av kystlynghei

Kunnskapen om variasjonen i kystlyngheivegetasjonen er under utvikling. Det nyeste systemet for beskrivelse av variasjonen i norsk natur, Naturtyper i Norge (NiN) deler på grunnlag av vannmetning og kalkinnhold inn kystlynghei i seks grunntyper: kalkkystlynghei, intermediær kystlynghei og kalkfattig kystlynghei (dvs. tørrheier) samt kalkfuktkystlynghei, intermediær fuktkysthei og kalkfattig kystfuktkystlynghei (dvs. fuktheier) (www.naturtyper.artsdatabanken.no)

I tillegg til røsslyng er bl.a. blåbær, tyttebær, krekling, smyle, kornstarr, tepperot og skrubbær vanlige arter i norske kystlyngheier. Fukthei skiller seg fra tørrhei ved et framtrædende innslag av fuktkrevende arter og myrarter som klokkeling, blokkebær, rome og bjønnskjegg. Nybrent kystlynghei med lyng i pionerfasen inneholder en del urter og gras, mens gammel lynghei (30-50 år) ofte er meget artsfattig og har et velutviklet mosedekke.

I det følgende gis det en kort beskrivelse av karakteristiske trekk for kystlynghei i sør, vest og nord. For å ivareta det biologiske mangfoldet er det viktig å ivareta lyngheier som representerer variasjonen langs hele kysten i tillegg til variasjonen i fuktighet og kalkinnhold. Det meste av kystlyngheiene i sør er relativt tørr kystlynghei, fukthei er sjeldnere. I de sørlige heiene forekommer klokkesøte langs kysten fra Lindesnes til Stavanger. I sørhellende lyngheier på litt næringsrik grunn kan man finne en del andre urter som blodstorkenebb, fagerperikum, kystmaure og firtann. På Lista og Jæren finnes det fortsatt en meget spesiell lyngheitype: lynghei som er et suksesjonstrinn mellom marehalmlyng og skog. De domineres av røsslyng, krekling, krypvier, marehalm og sandstarr.

Kystlyngheiene i vest dvs. fra Rogaland til Møre og Romsdal, har størst utstrekning i vest-østretning og for hundre år siden gikk lyngheia her langt inn i fjordene. I dag dominerer imidlertid lyngheia først og fremst de ytterste øyene og de ytre fjordstrøkene. Her finnes arter med høye krav til fuktighet og lang vekstsesong. Klokkelang, som vokser i fuktigere områder enn røsslyng, er vanlig her, og purpurlang (NT på Rødlista 2010), som er frostmfintlig, finnes i en smal stripe ytterst på kysten til Sunnmøre. En rekke arter med vestlig utbredelse i Norge har lyngheia her som sitt viktigste habitat, for eksempel vestlandsvikke, lyngøyentrøst, fagerperikum, heiblåfjær og kystmyrklegg. Artsmangfoldet synker fra vest mot øst på grunn av at de klart vestlige artene faller ut.

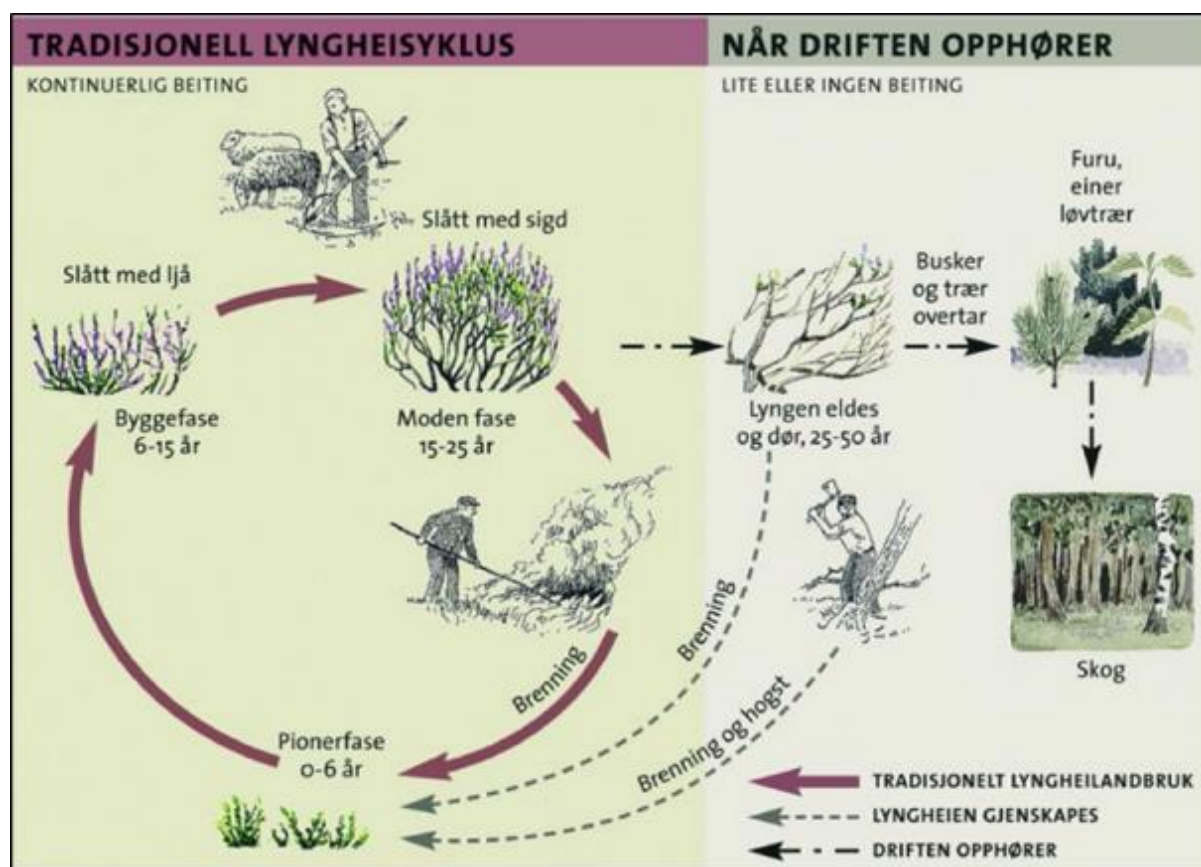
I nord dvs. fra Trøndelag til Nordland, dominerer fukthei på grunn av mye nedbør og lav temperatur. Torvdybden kan være flere desimeter og overgangen mot myr er glidende. Krekling blir et stadig vanligere innslag nordover og kan bli mer dominerende enn røsslyngen. Siden den har lavere beiteverdi kan det skape problemer i områder med vinterbeiting. Slåtestarr og torvull er også vanlige. Fra Sunnmøre og nordover minker innslaget av vestlige arter, mens innslaget av nordlige arter og fjellarter øker, som for eksempel dvergbjørk, rypebær og molte. Tørrhei kan forekomme i sørhellinger og på arealer med skrint jordsmonn. Her øker andelen av urter og gras som tepperot, engkvein og rødsvingel, og melbær er et karakteristisk innslag. Den norske kysten domineres av fattige bergarter, men nordover finnes det innslag av kalkrike bergarter som gir rik hei med innslag av kalkkrevende arter som flekkmure, blåstarr, reinrose, vill-lin, fjellfrøstjerne og orkideer. Også på skjellsand kan det utvikles slik rik hei.

8.2 Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle kystlyngheier

Skjøtsel

Kystlyngheiene er skapt ved rydding av skog, lyngsviing, beiting og lyngslått. De har utviklet seg gjennom gjensidig påvirkning mellom lynghei og beiting, først og fremst med gammelnorsk sau, men også med geit og sommerbeiting med storfe. Helårsbeite med gammelnorsk sau sees som den viktigste driftsmåten for å ta vare på kystlynghei. Ved innsiktsfull drift kan en også skjøtte kystlynghei ved beiting med spælsau, norsk kvit sau eller andre saueraser fra tidlig vår til sein høst, og tidvis vinterbeiting kombinert med tilleggsfôring når forholdene tilsier det. Storfe som kviger, sinkyr (kyr i tørrperioden), ammekyr med kalv samt kastrater kan beite i kystlynghei om sommeren når det inngår strandeng eller andre arealer med gras- og halvgras i tilstrekkelig omfang i beiteområdet som helhet. Lyngsviing er avgjørende både for opprettholdelse av ønsket artsinnhold i lyngheiene og det biologiske mangfoldet, og for sikring av godt og tilstrekkelig beitegrunnlag. Det er derfor viktig å planlegge lyngsviingen for flere år framover slik at man til enhver tid har den mosaikk av grasarealer og lyngarealer av forskjellig alder som er ønskelig. Det er best både for sauen og vegetasjonen om avsviingsområdene ikke

er for store. Med store avsviingsområder minker det biologiske mangfoldet og sauen får vanskeligere for å finne godt fôr i tilstrekkelige mengder til enhver tid. For lammenes tilvekst er det spesielt viktig at det finnes lett tilgjengelige grasarealer fra våren og utover sommeren. Lyngsviingsarbeidet blir imidlertid mer arbeidskrevende når avsviingsarealene er små så det gjelder å finne en passe balanse. I denne sammenheng er det viktig å kunne vurdere og bestemme hvor lang tid det skal gå mellom hver gang man svir av samme område dvs. hvilken rotasjonsperiode lyngheivegetasjonen skal ha. Utviklingen av røsslyngplanten går gjennom flere faser, fra pionerfase til byggefase og videre til moden fase (figur 7.1). Fôrproduksjonen er høyest i tidlig byggefase. Når lyngen begynner å bli gammel (moden) dvs. vanligvis når den har blitt 20-30 cm høy, brenner man på nytt. Hvor lang tid det tar varierer med klima, lokale vokseforhold og beitetrykk, men man regner med 8-20 år. Siden utviklingen av røsslyngen kan variere så mye er det viktig at man lager individuelle skjøtselsplaner som tar hensyn både til røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Selve avsviingsarbeidet må også planlegges nøye med hensyn til hvor ilden skal starte og avsluttes. Myr- og vannkanter kan være naturlige avslutningslinjer, men det hender at man må lage branngater (5-6 m) for å sikre en god avslutning. Ved planleggingen av avsviingen må man også ta hensyn til fugl, kulturminner, landskapsestetikk og eventuelle erosjonsproblemer. Man må sørge for å ha brannsløkkingsutstyr tilgjengelig og man må varsle brannvesenet på forhånd. Naboer bør også varsles. Det er viktig å være mange nok for å sikre at man kan styre brannen. Brenning må bare gjennomføres under gunstige værforhold og da det er tørt eller fuktig jord dvs. i perioden fra sein høst til tidlig vår. Hvis man ikke selv har erfaring med lyngsviing, bør man skaffe profesjonell hjelp i hvert fall første gangen.

Figur 8.1. Livssyklus i lynghei. Til venstre i figuren holdes lyngheia i hevd med lyngsviing, beiting og slått. Til høyre vises suksessjonsforløpet mot skog dersom driften opphører. ©Lyngheisenteret basert på Gimmingham 1972.

Restaurering

I gammel lynghei dvs. lynghei som ikke har vært brent på lenge, kan det være et kraftig oppslag av busker og trær. Hvis lyngheia skal tas i bruk igjen bør dette ryddes før man brenner på nytt. Noe bjørk, rogn og ulike vierarter bør imidlertid settes igjen fordi det kan være viktig "tilskuddsfôr" for sauene. I gammel lynghei er det mer mose og lav i bunnsjiktet enn i lynghei som har vært i kontinuerlig drift. Det kan forårsake seinere regenerering av vegetasjonen etter sviing. I tillegg kan gammel lyng ha vanskeligere for å sette rotskudd, noe som også forsinker regenereringen. Selv om regenereringen i gammel røsslyng går seint etter første sviing, kan det gå forttere ved ny sviing. Det beste resultatet oppnås imidlertid i områder som ikke er for gjengrodde.

Beiting og dyrevelferd

Ved vurdering av områder med kystlynghei med omsyn til egnethet og kvalitet som beite må forhold som vegetasjon, mengde og kvalitet av beiteplanter, tilgang på vann, mulighet for å søke ly/skygge m.m. vurderes. Tilgjengelighet med tanke på tilsyn skal også vurderes. Det stilles krav om at det er tilstrekkelig beitegrøde til at dyrenes behov for energi, protein og mineral dekkes både med hensyn til vedlikeholdsfôr og tilvekst, og at antall dyr i ulike deler av beitesesongen tilpasses beitegrunnet. Gammelnorsk sau (ofte kalt villsau) er en hardfør, lett sau som er tilpasset utegangerdrift i store deler av året, eller hele året der og når det er vilkår for det. Krav til beitekvalitet er gjeldende ved hold av gammelnorsk sau og utegangerdrift. Driften skal være tuftet på et opplegg som sikrer god dyrevelferd. Driftsformen helårs utegangerdrift krever godkjenning fra Mattilsynet, og det forutsetter driftsopplegg og tilsyn som tar høyde for situasjoner med behov for tilleggsfôring og ly/enkelt dyrerom når forholda krever det.

Ved kombinasjon av område med milde vintrer, tilstrekkelig areal og velkjøttet beite med kystlynghei greier gimrer og voksne sauer av gammelnorsk sau seg vanligvis tilfredsstillende gjennom vinteren. Om nødvendig må slipp av vær ordnes slik at lamming om våren ikke starter før beitegraset er kommet i vekst slik at sauene finner næringsrikt fôr til produksjon av melk. Kommer det tungt snøfall som blir liggende, og som gjør det vanskelig for sauene å få tak i tilstrekkelig fôr, må en straks sette inn tiltak med tilleggsfôring og om nødvendig hente dyrene i hus og/eller innhegning med ly for nødvendig oppfølging. Vinterbeite til utegangersau må ha tilstrekkelig med lynghei av god kvalitet. Unge skudd av røsslyng er viktigste vinterbeiteplanta, men tilgang på starr, gras som de finner innimellom m.m. er betydningsfullt for det samlede næringsopptaket om vinteren. Innholdet av protein i fôret er gjerne noe knapt. Gammelnorsk sau kan i noen grad tære litt på kroppsreserver gjennom vinteren, uten at dette er kritisk. Dyrene må da ha fått bygd opp kroppsreserver gjennom sommer, høst og førjulsvinter.

Tilveksten på lam og sauer av gammelnorsk sau ved helårs utegangerdrift i kystlynghei på Vestlandet og Sør-Trøndelag er undersøkt i et forskningsprosjekt. Tilveksten på lammene var høyere i flere av de undersøkte lokalitetene i Trøndelag enn i Hordaland og Sogn og Fjordane. Det kan være flere grunner til dette bl.a. har god tilgang på grasområder stor betydning for lammenes tilvekst, men også berggrunn og jordsmonn er faktorer som spiller inn. I noen av lokalitetene på Vestlandet ble det gjort undersøkelser der en så på tilveksten både hos lam og sauer i mer oppdelte perioder. Disse registreringene viste at det var liten tilvekst på lam fra sist i august til først i oktober, men at tilveksten på gimrer og sauer var tilfredsstillende og at disse bedret holdet utover høsten.

I Vestlandsfylkene Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal er situasjonen at en god del av villsaualammene fra kystlynghei ikke har nådd tilfredsstillende slaktevekt, kjøttsetting og fettinnhold ved tidspunktet for høstslakting. Disse lammene som ikke er slaktemodne må overvintres på en måte som sikrer tilstrekkelig førtilgang og god dyrevelferd.

Små sauelam må ikke gå sammen med vær slik at de kan bli paret, da drektighet krever svært mye og setter individet tilbake i utvikling, og kan være i strid med kravet om godt dyrehold. Produksjonsmessig er det heller ikke noen god løsning at utegangersau lammer årsgamle, da en lett kan komme inn i en vond sirkel med seinere lamming og dermed små lam om høsten. Vanlig norsk kvit sau og andre norske langhalet raser med regional utvikling og tilpassing (steigar, cheviot, ryggja), spælsau og eventuelt andre saueraser kan også beite i kystlynghei lenge utover høsten der det er vilkår for det, og i deler av vinteren når det blir kombinert med innefôring som sikrer dyra tilstrekkelig med energi og protein. Driftsmåten som kombinerer utegangerdrift og innefôring er lite brukt i dag sammenlignet med tidligere, men er fortsatt i bruk m.a. i området ved Lindesnes i Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og enkelte steder videre nordover langs kysten.

Beiting med de langhala sauerasene eller spælsau i kystlynghei gjennom sommeren vil ofte gi mindre tilvekst på lamma enn annet utmarks- eller fjellbeite. Mengdeinnslaget av gras og urter er viktig, det gjelder å få en god start på tilveksten hos lamma fra våren av, og at tilveksten ikke stagnerer og blir for lav når en kommer utover sommeren og seinsommeren. Ved større innslag av strandeng i tilknytting til kystlynghei, kan beitet være tilfredsstillende som sommerbeite både til tyngre saueraser og stedvis til storfe (sinkyr, kviger, kastrater, ammekyr). Naturtypen strandeng er det generelt mer av på deler av Trøndelagskysten og særlig i Nordland (Helgelandskysten) enn hva som er tilfelle på Vestlandet. For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på DN's hjemmesider: <http://www.dirnat.no/content/1916/>

Annen aktuell litteratur

Haaland, S. 2002. Fem tusen år med flammer; det europeiske lyngheilandskapet. Vigmostad & Bjørke.

Kaland, P.E. & Vandvik, V. 1998. Kystlynghei. S. 50-60 i: Framstad, E. & Lid, I.B. (red.) Jordbrukets kulturlandskap, Universitetsforlaget, Oslo.

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.

Nilsen, L.S. (red.) 2009. Naturen. Populærvitenskapelig tidsskrift. 2009-2: 66-128. Spesialnummer om kystlynghei i Norge.